

אבל מדברי חכמים נראה שאין לומר כי המצוות שנתן השם יתברך בשביל המקבל – שהוא האדם, רק הם גזירות מצד השם יתברך, הגוזר על עמו גזירות, כמו מלך הגוזר גזירה על עמו.

אף כי האמת כי ימשך מזה – מצד שהוא מקיים הגזירה שגזר עליו – הטוב וההצלחה שאין אחריה הצלחה. מכל מקום אין התחלת הגזירה שנתנה לטוב אל המקבל.

ומה שאמר הכתוב (ר' דברים ו, כד) "ויצונו ה' אלהינו לעשות החקים האלה לטוב לנו", אין הפירוש שהוא יתברך צוה המצוות בשביל להטיב לנו, שאין זה כך. רק הוא יתברך צוה עלינו כמלך הגוזר, רק שהגזירה הזאת היא לטוב לנו לחיותנו כיום הזה אם נקיים המצוות, ולא שתחלת הגזירה הוא לטוב לנו...

ודבר זה מוסכם בגמרא בכמה מקומות, והוא עיקר שורש גדול בגמרא, עליו נבנו כמה הלכות. שאמרו במקומות הרבה 'מצוות התורה לאו ליהנות נתנו', אלא בשביל גזירות נתנו. ולפיכך אמרו (ר"ה כח א) המודר הנאה מן השופר, מותר לתקוע בו. והמודר הנאה מחבירו, מותר לתקוע לו (שם). והמודר הנאה מן המעין, טובל בו טבילת מצוה (שם). וכנהנה רבות בגמרא.

והטעם בכלום, מפני שמצוות התורה לא נתנו ליהנות, רק לעול על האדם.

ואל תאמר כי פירוש 'לאו ליהנות' בעולם הזה, רק לטוב לנו לעולם הבא. דאם היה תחלת נתינת המצוה לישראל להטיב להם בעולם הבא, אם כן מצוות ליהנות נתנו... אבל בודאי המצוה עלינו כמלך הגוזר על עמו, וכמו שבארנו, ולכך אמר שמותר בכל אלה.

... ועם כל זה שהמצוות הם גזירות על ישראל, הם לטוב לנו. כי לא יבא מאתו יתברך רק הטוב הגמור, כי כל מעשיו הם הטוב הגמור. כי הטוב הזה גזר עלינו, ולא שיש כאן שום צד רחמנות, רק הכל

דין.

וזה בעצמו תשובת רבי יוחנן בן זכאי לבייתוסים, כדאיתא במנחות פרק רבי ישמעאל (סה א):

שהיו בייתוסים אומרים עצרת אחר השבת. נטפל להם רבי יוחנן בן זכאי ואמר להם, שוטים, מנין זה לכם. ולא היה אדם אחד שהיה משיבו, חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו, ואמר, משה רבינו אוהב ישראל היה, ויודע שעצרת יום אחד, הוא ותקנה לאחר שבת, כדי שיתענגו שני ימים. קרא עליו מקרא זה (דברים א, ב) "אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר", ואם משה אוהב ישראל היה, למה איחרן במדבר ארבעים שנה,

עד כאן.

וביאור ענין זה, כי הבייתוסי הזה היה סובר כי החגים והמועדים והשבת גם כן כולם לטוב ולעונג ישראל, ואינו גזירת דין. ואמר, כי משה היה אוהב ישראל, ועל ידו נתנה התורה לישראל שיהא לטוב להם, ולפיכך יש להם להתענג ב' ימים. וראה והבן דברי הבייתוסי, שאמר 'משה אוהב ישראל היה', ולא תלה הדבר כי הקדוש ברוך הוא אוהב ישראל, ונתן להם שיתענגו שני ימים. ואין הבייתוסים כופרים בתורה, שלא מצאנו זה, רק שהם כופרים

... תנן בפרק אין עומדין (ברכות לג ב):

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, ועל טוב יזכר שמך, 'מוזים' 'מוזים', משתקין אותו.

עד כאן.

וקאמר בגמרא (שם):

בשלמא 'מוזים' 'מוזים', מחזי כשתי רשויות. 'ועל טוב יזכר שמך' נמי, דמשמע על הטובה, ולא על הרעה, ותנן (ברכות נד א) חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. אלא 'על קן צפור יגיעו רחמיך', מאי טעמא לא.

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא;

חד אמר, מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית.

וחד אמר מפני שעושה מדותיו רחמים, ואינם אלא גזרות, עד כאן.

וביאור ענין זה, שאין לומר 'על קן צפור יגיעו רחמיך', דמשמע כי המצוה הזאת צוה השם יתברך מצד שהוא מרחם על קן צפור. ובוזה עושה חלוק ופרוד בין הנמצאים, עד שאין העולם אחד. כי למה ירחם על קן צפור, ולא ירחם על מינים אחרים.

דודאי אם הם גזרות שגזר בחכמתו כד, אין זה קושיא, כי כך ענין הגזרה, שגזר בזה דוקא, ולא באחר. כמו שהמינים מחולקים בעצמם, שזה מין זה, וזה מין אחר, כך יש לומר במין זה נוהג דבר זה, ובמין זה נוהג דבר אחר.

אבל מדת הרחמים, כל מעשיו ראויים לרחמנות בענין אחד, ואם כן למה ירחם על זה דוקא. והיה זה פרוד וחלוק במינים, שיש דבר במין זה אצל השם יתברך, מה שאין כן במינים אחרים.

ולמאן דאמר 'שעושה מדותיו רחמים, ואינם אלא גזרות', פירוש שאין ראוי שיהיו מדות השם יתברך, אשר הוא מנהיג עולמו בתמידות, על ידי רחמים, רק בדין ובגזרה.

כי הגזרה הוא לפי חכמתו יתברך, ודבר זה ראוי למלך אשר מולך על הכל, להנהיג באמת וביושר.

אבל הרחמנות אין בו מדת אמת, כי מרחם אף שאינו ראוי. ועם כי הוא יתברך עושה בודאי רחמים עם הבריות, מכל מקום עיקר המדה שהיא בתמידות הוא מדת הדין, שבה מנהיג את עולמו.

ולכך תמצא בכל מעשה בראשית (בראשית פרק א) שם "אלהים", לפי שבראו בדין, ומנהיגו בדין. רק ראה הוא יתברך שאי אפשר לעולם לעמוד בדין, שתף עם הדין מדת רחמים (רש"י בראשית א, א). ומכל מקום הנהגה התמידית היא דין, לפי שהוא יושר, ודבר זה ראוי.

והאומר 'על קן צפור יגיעו רחמיך', הוא עושה מדותיו – שהוא יתברך מנהיג בהן עולמו – רחמים, שהוא מנהיג עולמו בתמידות ברחמים, ודבר זה הוא יציאה מן היושר, מה שאין ראוי...

בתורה שבעל פה. אבל גם הבייתוסים היו יודעים כי מדות השם יתברך וגזרתו – דין. רק אמר, בשביל שהתורה נתנה על ידי משה רבינו עליו השלום, ולכך נתנה על ידו כמו שהמקבל מוכן, והוא היה אוהב ישראל, ונתן על ידו שיתענגו ב' ימים.

ועל זה השיב רבי יוחנן "אחד עשר יום מחורב". ורצה בזה כי מעשה משה היה מדתו היושר, והיה אצלו הכל בדין ויושר. ולכך ניתנה תורה של דין על ידו. ואם היה מוכן משה לטובת ישראל, שתנתן תורה על ידו שהיא לטובת המקבל, ולא במדת הדין, למה הוליכן במדבר ארבעים שנה, והוא היה מנהיג שלהם.

נמצא שלא היה משה מוכן לענג אותם ולהנאותם, רק משה היה מוכן אל היושר והאמת. וכאשר לא זכו בדין, היה מאחר ומנהיג

תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג עמוד ב

אותם במדבר ארבעים שנה, כי כל הנהגתו בדין. וכן התורה שנתן השם יתברך על ידי משה, הכל במדת הדין וביושר, לא יאמר בזה שהוא להנאת המקבל. ודבר עמוק מאד השיב רבי יוחנן בן זכאי.

אמנם אין הכונה פה חס ושלום שאין עם דברי התורה הטוב והנועם, כי כל דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום (משלי ג, יז), שזה דבר ברור וכמו שיתבאר. רק הכונה פה כי לא מצד הזה ניתנה תורה להנאתם, רק ניתנה תורה בדין וביושר. ועם זה, הכל לטוב לנו. כי אין ראוי אל אשר הוא הטוב האמתי, שיבוא ממנו רק טוב. ולפיכך התורה היא לטוב לנו, אך הצואה היא גזירה שגזר עליהם המצות. וזה שאמר 'שעושה מדות השם יתברך רחמים, ואינם אלא גזירות'. ועוד יתבאר.

דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קרא תורה צוה לנו משה מורשה תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

שמות פרק ו פסוק יב

רש"י שמות פרק ו פסוק יב

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים:

גור אריה פרשת וארא

ואיך ישמעני פרעה – זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה:

קטון שיש במלמד מה שאינו בלמד, שמא כמו דאיכא חומרא ואת במלמד יש בו גם כן חומרא אחרת, אף על גב שהחומרא שהיא בלמד ואינו במלמד יותר גדולה מאד, אין אנו יודעין טעמיה של תורה, כי התורה מפי הגבורה נתנה.

אבל הך מילתא ניתן למשה לשקול מסברת עצמו, והוא היה שוקל החומרא – דמה ישראל שהוא לטובתן לא שמעו אלי, אף על גב ד"מקוצר רוח" היה זה, סוף סוף הייתי סובר שישכחו העבודה וישמעו אלי, פרעה שהוא לרעתו, שזה אין חדוש כל בך, כל שכנו. ומכיון שכתבה התורה קל וחומר זה, הסכימה התורה שהוא קל וחומר אמת:

שהוא אחד מן עשרה קל וחומר וכו'. פירוש מה ישראל שהוא לטובתם לא שמעו לי, פרעה שהוא לרעתו לא כל שכנ.

ואם תאמר והלא קל וחומר פריכא, שהרי כתיב בפירוש (פסוק ט) "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" (קושיית הרא"ם).

ויראה לי דלא קשה מידי, שהרי כל סברא יכול אדם לשקול בעצמו, וכך היה משה שוקל: דהן ישראל לא שמעו אלי אף על גב שהוא לטובתן, ואף על גב שיש כאן מניעה "מקוצר רוח", אין קוצר רוח כל כך סברא גדולה כמו מי שהוא לרעתו.

וגבי דיני קל וחומר של תורה, אין לך למילף קל וחומר כשיש חומרא במלמד שאין בלמד, אף על גב דאיכא חומרא גדולה בלמד שאין במלמד. וטעמא דמילתא דכיון דמצינו דבר אחד

ספר תפארת ישראל פרק כא

ודבר זה בודאי ראוי שיהיה כך, כי בדבור "אנכי" הוא שקבלו השם יתברך לאלוה. וכן "לא יהיה לך", שלא יהיה להם אלוה זולת השם יתברך. שאם היה להם אלוה זולת השם יתברך, היו מבטלים מלכותו יתברך חס ושלום. והנה דבר זה שהוא קבלת מלכותו עליהם אינו לכל יחיד ויחיד, רק לכלל ישראל. שאין השם יתברך מיחד שמו יתברך על יחיד לומר "אנכי ה' אלהיך", רק על כל האומה. ואי אפשר לומר באלו שתי מצות שהמצוה היא לכל יחיד ויחיד בעצמו. שאין השם יתברך מלך על יחיד, שאין מלך בלא עם.

ולפיכך באלו ב' דברות, שהם לכלל ישראל ביחד, היה במה שהם עם אחד, והשם יתברך מלך עליהם, ובכלל זה משה עם כל ישראל, ומשה נכלל עמהם. רק שאר הדברות אינם מצד שהם כלל אחד.

ודבר זה אין ראוי למעלת התורה ומדרגתה, כי אם שתנתן התורה על ידי משה רבינו עליו השלום, ש"לא קם נביא בישראל כמשה עוד" (דברים לד, י). וזה מפני שאין ראוי שתנתן התורה, שהיא יחידה במדרגה העליונה, כי אם על ידי מי שהוא מיוחד במדרגת הנבואה.

התבאר לך כי ראוי שתנתן התורה על ידי אחד שהוא מיוחד ונבדל מן הכלל. ודבר זה למדרגת התורה, שיש אל התורה המדרגה העליונה המיוחדת, עד שלא ישתתף לה דבר. ולכך ראוי שתנתן התורה על ידי מי שהיה מיוחד במדרגה מכל באי עולם, הוא משה. ואף כי התורה היא תורה אל הכלל, נתנה על ידי משה. והענין הוא כמו שהענין בנפש האדם, אשר הלב מקבל החיות למעלתו ולחשיבותו, הוא שולח החיות לכל האברים, ואין בכל אבר ואבר החיות בפני עצמו.

ומה שאמר בפרק בתרא דמכות (כג ב):

תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני, שנאמר (דברים לג, ד) "תורה צוה לנו משה", 'תורה' בגימטריא תרי"ג, א, "אנכי" ו"לא יהיה לך" (שמות כ, ב – ג) מפי הגבורה שמענום,

עד כאן.

ויקשה לך, למה שמעו "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה.

בהקדמת תיקוני זוהר כתוב: "... וכד אתנטילת מגבורה אתקריאת תורה שבעל פה דהכי אוקמוה מארי מתניתין תורה שבעל פה מפי הגבורה ניתנה".

והעיר רבינו: "ע' מכות כד. אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, והוא שלא כשאר כל התורה שבכתב שמפי משה, וכן התושבע"פ שלא מפי משה מצד עצמו בדבור שמתוך גרונו, אלא בגילוי שכינת כללות ישראל ומטע חיי עולמה, מנשיקות פיהו של מעלה, עיי"ש שהש"ר. וע' שמו"ר פמ"א והקדמת ספד"צ".

שמונה קבצים / קובץ ה / רסג.

ההפריה המעשית –

הסתעפות הצמחנית של הלכות, תילי תילים, עם כל חומר קדוקיהם ועושר תוצאותיהם,

באה דוקא מההופעה האלהית שביסוד החקי.

אותו תוכן החי וקיים, שלמעלה מכל רעיון וכל שכל מוגבל, אותה המהות המחיה את החק האלהי – הוא הנותן לו את כחו להתפצל ולהסתעף לסעיפיו, ולשמור את תפקידו בכל המרחקים שהוא הולך ומתענף שמה.

כיון שנכנסת בתוך החק ביסודו איזו השקפה שכלית אנושית, כבר אין עמה אותה הברכה הפוריה, ואינה יכולה לשמור בשמירה פנימית את צעדי ההסתעפות.

לא לחנם טעמי המצוות בכל אורחות ההסתכלות המחקרית, העיונית, ההרגשית, האומנית, וכל סעיפיהם, מתאחדים בכבדות עם פרטי הלכות – מפני שאינן נשאבות מאותו המקום הגבוה, מאותו זרם החיים שמשם המצוות בעצם טבעיותן נובעות.

זהו זולף ונובע ממקור ישראל, מהמחשבה האלהית הקדומה, מיסוד גבורה של מעלה בהוד תפארתה, ומכחה הגדול הכל מסתעף. הלא כה דברי כאש נאם ד', וכפטיש יפוצץ סלע.

יראת שמים הטבעית הפנימית הישראלית,

הרוויה ממקור האמונה הבריאה, המחזקה באיתנותה של הגיון התורה, ידיעתה העמוקה והרחבה, שמחתה ואשרה הפנימי –

היא היא המכירה בחושה העמוק את האמת הגדולה שבהסתעפות ההלכות, את הנועם הגדול, המלא אור חיים, של דברי אלהים ההולכים ומתפשטים לכמה וכמה פלגים.

עשה אונך כאפרכסת ושמע את דברי המטמאים ואת דברי המטהרים, את דברי האוסרים ואת דברי המתירים, את דברי הפוסלים או תדברי המכשרין, אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, אל אחד נתנך, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים, ומזיו החיים המאיר מאור אין סוף עליון אל העומק המעשי והסתעפיותיו. כשעולה כח החיים, יוכל הוא לעבור את כל התחנות הרוחניות, ולהתרומם על ידן רק בכח גבורה פנימית בריאה ומחזקה. ברעננות זאת יש כח לחשוב מחשבות מופשטות לכל הצדדים, ולמצא כי כל אשר יהגה ויצויר האדם, עוד כפלים לתושה. כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.